

Aalto-yliopisto

Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Arkkitehtuurin koulutusohjelma

Kontulan ostoskeskus

**paikka ja ihmiset
muutoksen varjossa**

Kandidaatintyö
Maija Moberg

Tekijä Maija Moberg

Työn nimi Kontulan ostoskeskus – paikka ja ihmiset muutoksen varjossa

Laitos Arkkitehtuurin laitos

Koulutusohjelma Arkkitehtuurin koulutusohjelma

Vastuupettaja Anne Tervo

Ohjaaja Hossam Hewidy

Vuosi 2020

Sivumäärä 23

Kieli suomi

Tiivistelmä

Miltä Kontulan ostoskeskus tulee näyttämään ja tuntumaan tulevaisuudessa? Kontulan keskustan ideakilpailu päättyi 2020 syksyllä, ja alueen päivitys on tarkoitus aloittaa aikaisintaan vuokrasopimusten loppuessa. Tämä tutkimus käsittelee suomalaisen lähiön ostoskeskuksen paikan tekemistä ja paikan säilyttämisen arvoja sekä kaupunkikuvaa.

Mikä vaikutus uudistamisella on Kontulan ostoskeskuksen käyttäjille? Ensimmäinen tutkimuskysymys nostaa esille erityisesti etnisen yrittäjyyden ja lähiön demografian sekä syyt, miksi juuri nämä käyttäjät asuttavat ja hyödyntävät Kontulan ostoskeskusta. Tarkoituksena on löytää perimmäiset perusteet ostoskeskuksen tarpeellisuudelle ja sen suosiolle, sekä pohtia mahdollisia tulevaisuuden muutoksia näihin.

Toisen tutkimuskysymyksen - miten Kontulan ostoskeskuksen alueen muutos vaikuttaa kaupunkikuvaan ja paikan tekemiseen - avulla pohditaan ostoskeskuksen mahdollisia muutoksia. Käsittelyssä ovat esimerkiksi korjausrakentaminen ja paikan hengen hauraus. Kontulan ostoskeskus ei ole arkkitehtonisesti merkittävä, mutta sen arkkitehtuurin kerroksellisuus ja käyttötavat ovat erityisen huomion arvoisia. Suurin kysymys liittyykin ostoskeskuksen kohtaloon: puretaanko vai eikö?

Tutkimuksesta ilmenee, että paikan tunnelman säilyttäminen alkuperäistä rakennuskantaa merkittävästi purettaessa on erittäin vaikeaa, ellei mahdotonta. Tämä ei tarkoita, ettei muokatussa kaupunkiympäristössä tapahtuisi uutta paikan tekemistä. Vahvalla paikan tekemisellä ja etnisellä yrittäjyydellä ja erilaisilla kulttuureilla on myös selkeä korrelaatio. Myös jo Kontulassa olemassa oleva käyttäjäkunta on arvokasta ja tarvitsee oman paikkansa riippumatta sen sijainnista. Sopivan tilan puuttuminen voi olla vahingollista koko yhteiskunnalle. Kaupunkia suunniteltaessa on myös erityisen tärkeää nähdä vaivaa yhteisön ja asukkaiden mukaan ottamisessa muutenkin kuin pinnallisesti, ja tuoda heidät mukaan suunnitteluun jo varhaisessa vaiheessa.

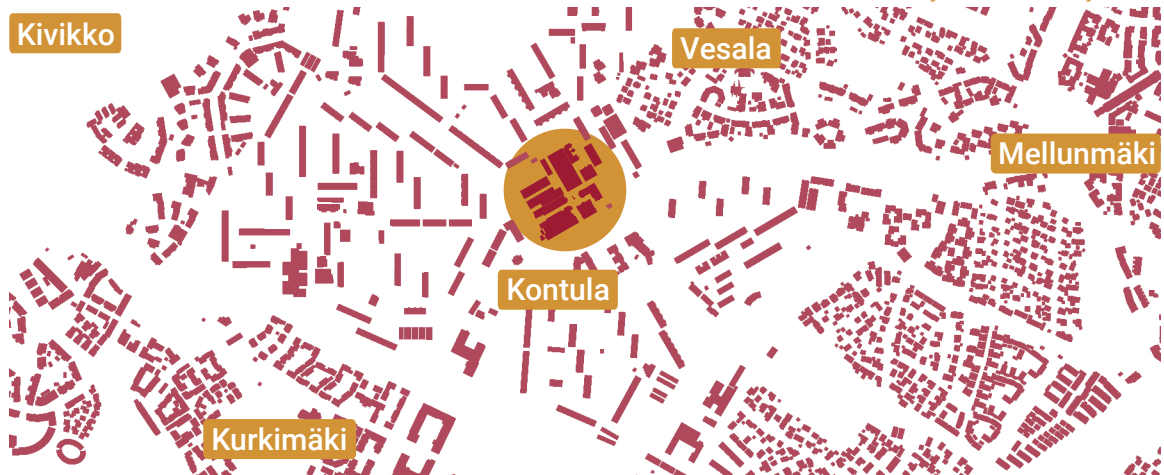
Avainsanat

ostoskeskus, Kontula, paikan tekeminen, placemaking, kaupunkikuva, arkkitehtuurikilpailu

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Tausta.....	4
2.1 Kontulan ostoskeskuksen kehitys.....	4
2.2 Paikan tekeminen ja kaupunkikuva	6
2.3 Kontulan keskustan ideakilpailu	8
3 Kontulan ostoskeskuksen tulevaisuus	10
3.1 Muutokset yrityksille.....	10
3.2 Muutokset asiakkaille	13
4 Ostoskeskuksen alueen muutoksen vaikutukset	16
4.1 Vaikutukset kaupunkikuvaan.....	16
4.2 Vaikutukset paikan tekemiseen	19
5 Johtopäätökset	21
Lähteet	24
Painetut lähteet.....	24
Painamattomat lähteet.....	27

Kaavio 1 - Kontulan ostoskeskuksen sijainti Mellunkylässä

Lähde: Helsingin kaupunki

1 Johdanto

Ostoskeskuksen uudistaminen sai voimakasta kannatusta, mutta yksikään haastateltu ei ollut tietoinen muun täydennysrakentamisen laajuudesta.

Bäckgren, Helsingin Sanomat, 29.9.2020

Helsingissä Mellunkylän peruspiirissä sijaitsevan Kontulan keskustasta järjestetty ideakilpailu on päättynyt elokuussa 2020, ja sen voittaja Arkkitehtitoimisto Opus Oy:n Vaellus ehdottaa vanhan Kontulan ostoskeskuksen purkamista suurimmaksi osin (Arkkitehtitoimisto Opus Oy, Nomaji Oy, Ramboll Finland Oy & Play-Time Ltd, 2020, s. 8; Kaavio 1). Vanhan ostoskeskuksen purkamisen tai muidenkaan muutosten vaikutusten tutkiminen ei kuitenkaan kuulunut ideakilpailun vaadittavaan kilpailuaineistoon. Toistaiseksi ei siis ole tutkimusta siitä, miten purkutyöt ja uudelleenrakentaminen Kontulan ostoskeskuksen tontilla vaikuttavat muun muassa kaupunkikuvaan ja paikan tekemiseen.

Kontulan ostoskeskus on merkittävä keskus Kontulan lähiön asukkaille, ja se tarjoaa sopivia toimitiloja paikallisille pienyrittäjille. Ostoskeskus on jo pitkään ollut erityisesti etnisten yrittäjien luoma kokonaisuus, ja se on tarjonnut erityistä kaupunkitilaa käyttäjilleen. Verrattuna moniin muihin lähiöiden ostoskeskuksiin

Kontulan ostoskeskus on myös erityinen palveluiden laajuuden takia, sillä sen ympäristössä on muun muassa uimahalli ja kirjasto. Näistä syistä Kontulan ostoskeskusta voidaan pitää arvokkaana tutkimuskohteena.

Kandidaatintyössäni käsittelen kahta tutkimuskysymystä:

- 1. Mikä vaikutus uudistamisella on Kontulan ostoskeskuksen käyttäjille?*
- 2. Miten Kontulan ostoskeskuksen alueen muutos vaikuttaa kaupunkikuvaan ja paikan tekemiseen?*

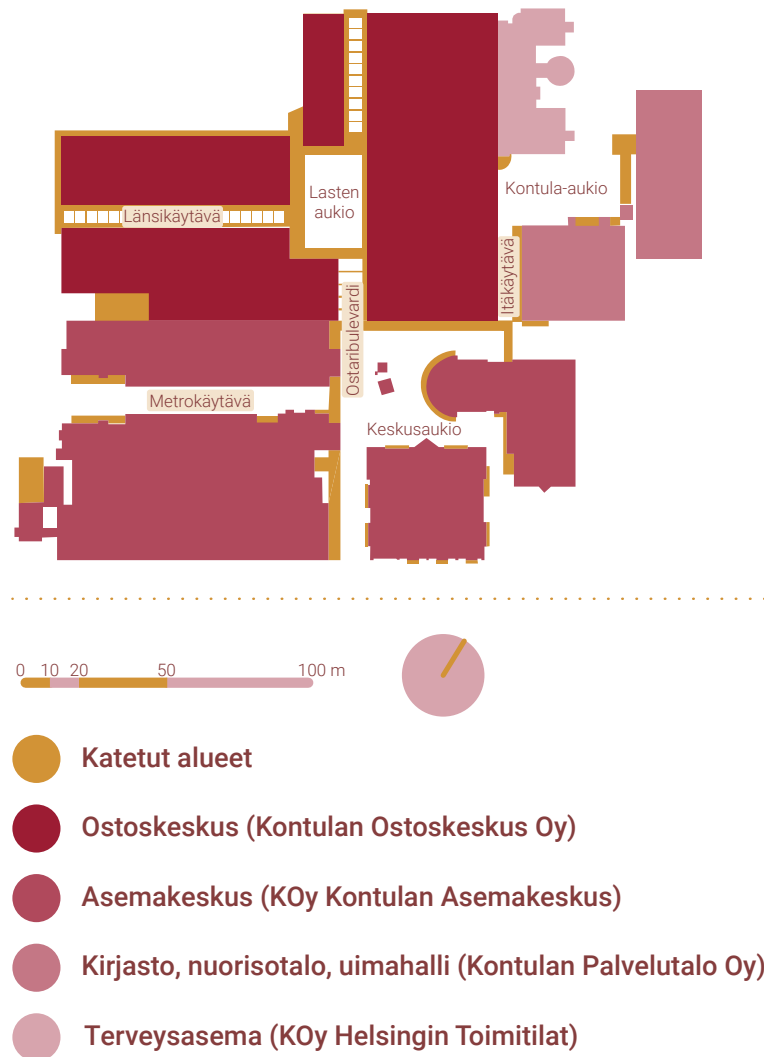
Tavoitteenani on koota luotettavia argumentteja ja tietoa Kontulan ostoskeskuksen tulevaisuudesta objektiivisesti ja kattavasti kaikista näkökulmista. Keskityn ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä erityisesti käyttäjien kokemukseen rinnastettavissa tilanteissa ja tapauksissa. Käyttäjillä tarkoitan niin ostoskeskuksen yrittäjiä ja heidän työntekijöitään, läpikulkijoita oikaisumatkalla, ostoskeskuksessa yleisissä tiloissa aikaa viettäviä kuin liikkeiden palveluita käyttäviä asiakkaitakin (Kaavio 3).

Toinen fokukseni on ostoskeskuksen muutoksen vaikutukset kaupunkikuvaan ja paikan tekemiseen. Kaupunkikuvaa pyritään monesti hahmottelemaan ja ottamaan huomioon jo projektien suunnitteluvaiheessa, mutta paikan tekeminen tapahtuu silti useimmiten vasta suunnittelemisen ja rakennusprosessin valmistumisen jälkeen. Tarkoitus on siis tutkia ympäristön mahdollisia muutoksia Kontulan ostoskeskuksen uudistushankkeen myötä. Kaupunkikuvan ja paikan tekemisen käsitteet määritellään luvussa 2.2.

Tutkimusalue on rajattu fyysisesti kaaviossa 2 piirrettyyn alueeseen. Tekstissä rajaan aiheeni lisäksi erityisesti purkamisen ja uudelleenrakentamisen vaikutuksiin kaupunkikuvaan sekä paikan tekemiseen. Purkamisella tarkoitan lähes kokonaisvaltaista vanhan ostoskeskuksen hävittämistä. Uudelleenrakentaminen tarkoittaa työni kontekstissa ostoskeskuksen tontille uuden rakennuksen rakentamista ja olemassa olleiden palveluiden korvausyritystä uusilla tiloilla. Aiheeni keskittyy myös etniseen pienyrittäjyyteen ja Kontulan ostoskeskuksen käyttäjädemografian erityiseen lähtökohtaan. Käsittelen läpi tekstin vahvasti Kontulan keskustan ideakilpailua, ja keskityn pääasiassa kilpailutöihin Vaellus ja Pioneria.

Työni on pääasiassa kirjallisuustutkimus. Käytän lähteinäni tieteellisiä vertaisarvioituja artikkeleita, tutkimuksia, tilastoja, raportteja, asemakaavoja, kilpailumateriaalia sekä kirjoja. Haen materiaalia tietokannoista (kuten Avery ja Scopus) ja kirjastoista, mutta tutkimukseni sisältää myös kenttätutkimusta ja havainnointia sekä Kontulan ideakilpailun materiaalin analysointia ja tarkastelua. Kandidaatintyöni rakentuu johdannon lisäksi neljästä luvusta. Tausta-luku avaa paremmin tutkimuksen terminologiaa ja kertoo lisää taustatietoa Kontulan ostoskeskuksesta ja Kontulan keskus -hankkeesta. Tätä seuraavissa luvussa 3 ja 4 käsittelem tutkimuskysymyksiäni tarkemmin. Viimeiseksi kokoaan yhteen tutkielman johtopäätökset.

Kaavio 2 - Kontulan ostoskeskus

Lähteet: Helsingin kaupunki, Kontulan keskusta: Ideakilpailu (2020)

2 Tausta

Tässä luvussa käsitellään muun muassa Kontulan ostoskeskuksen taustaa ja historiaa. Millaisia muutoksia ostoskeskus on kokenut elinkaarensa aikana? Toisessa alaluvussa määritellään paikan tekeminen ja kaupunkikuva termeinä suhteessa tähän tutkielmaan. Paikan tekeminen on varsin uusi termi suomen kielessä, ja se linkittyy kaupunkikuvaan tiiviisti. Viimeisessä alaluvussa tarkastellaan Kontulan keskusta -hanketta ja siihen liittyvää ideakilpailua.

2.1 Kontulan ostoskeskuksen kehitys

Kokkonen (2002, s. 10) kertoo Kontulan alueella Mellunkylässä olleen asutusta yhtäjaksoisesti jo keskiajalta. Kontula vakiintui alueen nimeksi 1930-luvulla ja osa Helsinkiä siitä tuli vuonna 1946 (Kokkonen, 2002, s. 14–15, 20). 1960-luvulla Kontulaa alettiin rakentamaan suureksi kerrostalolähiöksi, eikä uudella alueella ollut valmistuessa mitään palveluja (Kokkonen, 2002, s. 59). Meni kaksi vuotta ensimmäisten rakennusten valmistumisesta ennen ostoskeskuksen avajaisia (Sädevirta & Salastie, 1996, s. 12). Ennen ostoskeskusta kontulalaiset olivat pitkälti erilaisten ja eri etäisyyksillä sijainneiden lähikauppojen ja myymäläauton varassa (Kokkonen, 2002, s. 15), mutta myös kotiinkuljetuspalvelut olivat suosittuja (Kokkonen, 2002, s. 60).

Avautuessaan 1967 ostoskeskus oli Suomen, ja mahdollisesti jopa Pohjoismaiden suurin (Kokkonen, 2002, s. 63; Sädevirta, 1994, s. 20). Ostoskeskus sijaitsee kaupungin vuokratontilla (Sädevirta, 1996, s. 11), ja vuokrasopimus on loppumassa vuoden 2025 lopussa (Kontulan keskusta: Ideakilpailu, 2020, s. 4). Kontulan ostoskeskuksen suunnitteli Kulutusosuuskuntien Keskusliiton arkkitehti Aino Tandefelt-Laurila (Laitinen, 2012, s. 14). Ostoskeskusten periaatteena 1960-luvulla pidettiin jalankulkuetäisyyttä vaikutusalueen asukkaista (Sädevirta, 1996, s. 11). Avautumisen aikaisista liikkeistä Kontulassa on jäljellä kaksi, Kontulan Kello ja Kontulan Kukka (Kokkonen, 2002, s. 65).

1970-luvulla avattiin ostoskeskuksen yhteyteen palvelukeskus (Kokkonen, 2002, s. 133; Sädevirta, 1994, s. 20). Palvelukeskuksessa toimii edelleen muun muassa uimahalli, joka keräsi ensimmäisen kolmen vuoden aikana noin puoli miljoonaa käyntikertaa (Kokkonen, 2002, s. 133). Alun perin ostoskeskuksen kanssa suunniteltiin myös lähimyyväläverkosto, joka ei ole säilynyt laajuudessaan (Sädevirta, 1996, s. 11). Metroliikenne Kontulaan aloitettiin 1986 ja Kontulan keskustan merkitys kasvoi (Kokkonen, 2002, s. 144; Sädevirta, 1994, s. 20). Samalla vanha ostoskeskus perusparannettiin (Sädevirta, 1994, s. 20) ja ostoskeskukseen rakentui jälleen uusi laajennusosa 1988 (Sädevirta, 1996, s. 12). Metro muutti Kokkonen (2002, s. 144) mukaan Kontulan ostoskeskuksen ympäristöä olennaisesti, sillä metron ja ostoskeskuksen laajennusosa kasvatti liiketilojen pinta-alaa kolminkertaiseksi, ja sen alle rakentui pysäköintitilaa.

Jo kymmeniä vuosia ostoskeskuksessa on huomio kiinnittynyt päihdeikäyttäjien ajanviettoon. Kokkonen (2002, s. 171–172) mukaan ostoskeskuksessa otettiin käyttöön kameralaitteisto 1990 ja 1994 rakennutettiin Mänty-baari ostoskeskuksen taakse niin ikään päihdeongelmaisia varten. Myös Lasten aukio ympäröitiin istumiseen epämukavilla kaiteilla. (Kokkonen, 2002, s. 171–172.) Kyselyiden mukaan juuri ostoskeskuksen aluetta pidetään Kontulan turvattomimpana paikkana (Väliniemi-Laurson & Rönneberg, 2019, s. 16). Kontulan ostoskeskuksella sijaitsee myös päihdehuollon päivätoimintaa järjestävä Kontulan Symppis, jonka ei tosin voida olettaa olevan ainakaan ainoana syynä järjestyshäiriöiden määrään.

Nykyään Kontulan ostoskeskuksen näkyvimpiä piirteitä ovat etniset yritykset. Liliuksen ja Hewidyn (2019, s. 218) mukaan suurin osa yrittäjistä on taustaltaan Lähi-idästä. Kontulassa asui 1.1. 2019 14342 ihmistä ja koko Mellunkylän peruspiirissä yhteensä 39071. Ulkomaalaistaustaisten määrä on Mellunkylässä melkein 17 prosenttisyksikköä korkeampi kuin Helsingissä keskimäärin.

Taulukko 1

2018	Mellunkylä	Helsinki
Asukasluku*	39 071	648 042
Ulkomaalaistaustaiset	31,8 %	16,0 %
Työttömät	14,9 %	9,1 %
Ulkomaalaistaustaiset työttömät	20,5 %	18,6 %

Lähde: Helsingin kaupunki & Tilastokeskus (a-c)

*1.1.2019

Ulkomaalaistaustaisten työttömyys ei ole Helsingin keskiarvoa merkittävästi korkeampi, mutta työttömyyttä yleisesti koko väestössä on Mellunkylässä noin 1,6 kertaisesti Helsingin keskiarvoon verrattuna. (Helsingin kaupunki & Tilastokeskus, (c); Taulukko 1.) On tärkeää huomata, että Kontulan ostoskeskuksen maine julkisuudessa on ollut huono jo ennen maahanmuuttajien määrän kasvua, eli käsitykset ovat saaneet alkunsa muista piirteistä. Maahanmuuttajat toivat oman lisänsä ympäristöön, ja antoivat sille uutta identiteettiä. Kontula on monelle ollut koti, kun muualta sellaista ei ole löytynyt.

2.2 Paikan tekeminen ja kaupunkikuva

Suomen kielen sana "paikka" voi tarkoittaa montaa asiaa, kuten toimipaikkaa tai työpaikkaa, mutta tässä kandidaatin työssä käsitellään termiä erityisesti kohtana avaruudessa tai maastossa (Kotimaisten kielten keskus). Karhun (2019, s. 122) mukaan paikka voi olla mitä tahansa yksittäisestä huoneesta kuntiin ja valtioihin, tosin kuntiin siirryttäessä käytetään usein termiä alue. Paikka voidaan myös määritellä käyttäen apuna termiä tila. Paikka tarkoittaa Agnew'n (2002, s. 5) mukaan ihmisten ja asioiden kohtaamisia tilassa. Tällöin hänen mukaansa tila taas voidaan kokea auktoriteetin määräyksenä ja suunnitelmana "ylhäältä alas", kun taas tästä muodostuva paikka kuvaa keskiverron ihmisen kokemusta "alhaalta ylös". Paikka yhdistetään usein suppealla alueella sijaitsevaan tuttuuden

ja kotoisuuden tunteeseen, mutta paikka voi myös olla laajempi alue riippuen sen käyttötarkoituksista sekä tunnesiteiden, viihtyvyyden ja kuuluvuudentunteen vahvuudesta. (Agnew, 2002, s. 5.)

Englannin kielen sana "placemaking" kääntyy suomeksi paikan tekemiseksi. Yksinkertaisimmillaan paikan tekeminen tarkoittaa epämääräisen ja tuntemattoman paikan tunnetuksi ja merkittäväksi paikaksi muuttavaa tapahtumien sarjaa (Tuan, 2001). Paikan tekeminen on sosiaalinen, taloudellinen, kulttuurinen, poliittinen ja fyysinen käsite, joka tarvitsee jatkuvaa ihmisten ja yhteisöjen vaikutusta (Zhuang, 2019, s. 521). Cilliers, Timmermans, Van den Goorbergh ja Slijkhuis (2015, s. 351) määrittelevät paikan tekemisen kehityksen ja hyvän suunnittelun kautta. Heidän mukaansa paikan tekeminen keskittyy myös enimmäkseen julkisiin tiloihin ja sen tarkoitus on luoda paikkoja, joissa voi seurustella muiden ihmisten kanssa. (Cilliers ym., 2015, s. 351.) Paikan tekemistä on ainakin kahta tyyppiä, ohjattua ja ohjaamatonta. Osa paikoista syntyy siis erittäin orgaanisesti ilman selkeää suunnitelmaa, osa taas tarvitsee avukseen esimerkiksi hankkeen.

Kaupunkikuvaa voidaan käyttää apuna paikan tekemisen määrittelemisessä, mutta näillä termeillä on merkittäviä eroja. Helinin, Turtiaisen ja Vesikansan (1983, s. 9) mukaan kaupunkikuvaan liittyy aina havainnoiva ihminen ja varsinkin näköaistin avulla havainnointi. Kaupunkikuvaan sisältyvät kaikki kaupungin osat sen toiminnoista ja ihmisistä ympäröivään luontoon ja katuihin ja taloihin. Kaupunkikuva koetaan "tilasarjoina, näkyminä, toiminnallisina ja visuaalisina solmukohtina, keskittyminä ja rajoina sekä luonteeltaan erilaisina alueina" ottaen huomioon sekä niiden kokonaisuuden että yksittäiset seikat. (Helin ym., 1983, s. 9.)

Kaupunkikuva on siis ikään kuin yksi paikan tekemisen havainnoitava tuotos. Paikan tekeminen tapahtuu suunnittelun ja kaupunkikuvan välissä, joten kaupunkikuvaa voidaan pyrkiä suunnittelemaan yrittämällä ennustaa ja ohjata paikan tekemisen vaiheita. Tämä on kuitenkin haastavaa, ja paikkojen liian tarkka suunnittelu herättää monissa vastustusta. Esimerkiksi Stenderin (2015, s. 7.8) mukaan paikkaa on melkein mahdotonta suunnitella, sillä käyttäjät tekevät ja muokkaavat paikasta aina omansa. Paikkoja käyttävät ihmiset ovat lopulta myös kovin erilaisia kuin on alun perin suunniteltu. (Stender, 2015, s. 7.8.)

2.3 Kontulan keskustan ideakilpailu

Kontulan keskustan ideakilpailun järjestivät KOy Kontulan Asemakeskus, Kontulan Ostoskeskus Oy, KOy Helsingin Toimitilat ja Kontulan Palvelutalo Oy Kontulan ostoskeskuksen alueella ja se järjestettiin yhteistyössä SAFAn kanssa (Kontulan keskusta: Ideakilpailu, 2020, s. 4–5; Kaavio 2). Kontulan keskusta -hanketta varten järjestettyyn kilpailuun kutsuttiin viisi arkkitehtitoimistoa, eli kyseessä oli kutsukilpailu. Kontulan keskustan ideakilpailun kilpailuohjelman (2020, s. 4) mukaan päätavoitteita oli kuusi:

- *halutaan löytää uudenlaisia laadukkaita ja kaupunkikuvallisesti hallittuja ideoita alueen toteuttamiseen,*
- *mahdollistetaan alueen asunto- ja palvelutarjonnan monipuolisuus,*
- *halutaan erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja,*
- *etsitään toimivaa ja taloudellisesti mahdollista ratkaisua,*
- *halutaan selvittää eri vaihtoehtojen ympäristö- ja kustannusominaisuudet mahdollisimman varhaisessa vaiheessa,*
- *alueelle ja hankkeelle haetaan myönteistä julkisuutta ja sidosryhmien osallistamista.*

Näistä tavoitteista huolimatta kilpailu jäi vajaaksi toteutuksessa. Uudenlaisia ideoita löytyi silti, ja esimerkiksi taloudellisuus nousi pinnalle monessakin arvostelupöytäkirjan kohdassa (Kontulan keskusta: Arkkitehtuurikutsukilpailu, 2020, s. 18–19, 28). Kilpailun arvosteluperusteet heijastavat näitä tavoitteita. Taloudellisen tehokkuuden ja ulkonäkökeskeisen arkkitehtonisen toiminnallisuuden ulkopuolelta on mainittu kulttuuri sekä viihtyvyys, yhteisöllisyys ja turvallisuus (Kontulan keskusta: Ideakilpailu, 2020, s. 21–22). Näiden toteutumista ei kuitenkaan pyydetä tutkimaan millään tavalla. Palkintolautakunnassa ei myöskään ole edustettuna erityisesti etnisten pienryhmien tarpeita tuntevaa henkilöä. Tämä aiheuttaa ongelmia myöhemmässä alueen kehityksen toteutusvaiheessa.

Ongelmat eivät ole näkyvissä ainoastaan tässä yksittäisessä kilpailussa. Suomen Arkkitehtiliitto SAFA (2008) on määrittänyt säännöt vastaaville kutsukilpailuille palkintolautakuntaan liittyen. Näissä säännöissä vaaditaan, että yksi kolmasosa palkintolautakunnasta on ammattijäseniä, joista vähintään yhden jäsenen tulee olla puolueeton. Ammattijäsenellä tarkoitetaan rakennusalan pätevyyden omaavaa

henkilöä, kuten arkkitehdin tutkinnon saanutta. Myös muun kilpailun kannalta relevantin koulutuksen saanut henkilö voidaan hyväksyä erikoistapauksessa, jos SAFAn kilpailusihteeri myöntää luvan. (SAFA, 2008.) Muita määreitä ei ole asetettu. Ennustettavissa oleva rakennusalan ammattilaisiin painottuva lautakunta saattaa ohjata myös kilpailijoita tekemään tietynlaista ryhmää miellyttäviä töitä.

Merikoski (2020) huomauttaa suunnittelukilpailuja koskevassa tutkimuksessaan, että erillään tuotettua tietoa ei voida tehokkaasti yhdistää jälkikäteen. Suunnittelukilpailujen tahoissa täytyy ottaa huomioon kokonaisvaltainen suunnittelu, ja sisällyttää monen alan ammattilaisia suunnitteluun alusta asti. Monialaisuus on otettava huomioon myös kilpailutöiden materiaalin kattavuudessa. (Merikoski, 2020.)

Kontulan keskustan ideakilpailun voitti Arkkitehtitoimisto Opus ehdotuksellaan Vaellus yhteistyössä maisema-arkkitehtuurista vastanneen Nomajin ja teknisestä erityissuunnittelusta vastanneen Ramboll Finlandin kanssa. Palkintolautakunnan mukaan Vaellus on ansiokas ja "ilmentää kaikkein johdonmukaisimmin ja tasapainoisimmin sellaista sivistynyttä, levollista, sympaattista ja silti energisoivaa 'place-makingiä' ja tunnelmaa, joka toimisi onnistuneen uudistamisen suunnannäyttäjänä Kontulalle" (Kontulan keskusta: Arkkitehtuurikutsukilpailu, 2020, s. 62). Kuten todettu, paikan tekemistä on melkein mahdotonta suunnitella. Vaellus on myös yksi niistä kilpailutöistä, joka koskee alkuperäiseen kaupunkirakenteeseen eniten. Opuksen (2020, s. 1, 8) konseptissa ja lähtökohdissa on tunnistettu tarve kiinnittää huomiota alueen kulttuuriin, yhteisöllisyyteen ja yrittäjyyteen, mutta vanhat rakennukset puretaan silti. Konseptin toteutumista perustellaan vanhojen kaupunkiaukioiden säilyttämisellä. (Arkkitehtitoimisto Opus Oy ym., 2020, s. 1, 8.)

Kontulan keskusta-alueelle on jo kauan toivottu uudistuksia. Tämä ei silti tarkoita, että voittajaehdotus olisi paras mahdollinen. Palkintolautakuntakin on havainnoinut vanhan kaupunkirakenteen säilyttämisen arvon. Esimerkiksi kilpailuehdotus Pioneria sai kunniamaininnan muun muassa vanhan rakennuskannan säilyttämisestä ja arvostuksesta, ja lautakunta toteaa, että muidenkin kuin voittajatyön hyviä ideoita on suotavaa hyödyntää (Kontulan keskusta: Arkkitehtuurikutsukilpailu, 2020, s. 63). Tällä hetkellä on mahdotonta tietää varmasti mihin suuntaan Kontulan keskusta loppujen lopuksi tulevaisuudessa kehittyy.

3 Kontulan ostoskeskuksen tulevaisuus

Kontulan ostoskeskuksen tulevaisuus -luku avaa ensimmäistä tutkimuskysymystä eli Kontulan ostoskeskuksen uudistamisen vaikutuksia ostoskeskuksen käyttäjille. Luvun tarkoitus on kertoa neljän eri käyttäjäprofiilin mahdolliset kokemukset ja muutokset tulevaisuudessa verrattuna nykyhetkeen. Nämä käyttäjäprofiilit ovat ostoskeskuksen yrittäjät ja heidän työntekijänsä, läpikulkijat, ostoskeskuksessa yleisissä tiloissa aikaa viettävät ja liikkeiden palveluita käyttävät asiakkaat.

3.1 Muutokset yrityksille

Kontulan ostoskeskuksessa on perinteisiä ketjuliikkeitä kuten Lidl ja S-market, mutta erityisesti etnisiä pienyrittäjiä. Omistajuus ostoskeskuksessa on hajautunutta, joka on usein ongelma kiinteistöjen kehityksen kannalta (Mäenpää, 2013, s. 201). Pienyrittäjät harjoittavat monenlaista yrittäjyyttä, kuten ravintolaa, parturialaa ja päivittäistavarakauppaa. On myös mahdollista, että

Kaavio 3 - Kontulan ostoskeskuksen käyttäjäprofiilit

joidenkin yrittäjien tiloissa toimii toinen yrittäjä esimerkiksi lihatiskillä. Tämä tekee pienistäkin liikkeistä tavaratalomaisia. Kontulan ostoskeskuksen yrittäjistä ei voi muodostaa pätevää keskiarvoryrittäjää, mutta selkeyden vuoksi yrittäjät sekä heidän työntekijänsä on niputettu tässä työssä yhteen käyttäjäprofiiliin (Kaavio 3).

Etniset yrittäjät voidaan jakaa muun muassa Lightin ja Goldin (2000) mukaan kahteen ryhmään: vähemmistön välikäsiyrittäjiin ("middleman minorities") ja saarekeyrittäjiin ("enclave entrepreneurs"). Ensin mainittu tarkoittaa sitä, että liikkuu oman kulttuurinsa maailman ja uuden asuinpaikan kulttuurin viestinviejänä. Välikäsiyrittäjät hyötykäyttävät kulttuuriaan markkinoidakseen yritystään paikallisille. (Light & Gold, 2000.) Tällaisia ovat esimerkiksi kiinalaiset ravintolat, joiden tärkein fokus ei ole tarjota palveluita muille maahanmuuttajataustaisille, vaan tarjota ravintolakokemus kantaväestölle. Erityisesti saarekeyrittäjät joutuvat ongelmiin ostoskeskuksen mahdollisen purkamisen myötä. Saarekeyrittäjät keskittävät yrityksensä tarjoamaan palveluita erityisesti muille jopa spesifin ulkomaalaisen taustan omaaville (Lilius & Hewidy, 2019, s. 217). Tällaisia voivat olla esimerkiksi parturikampaamot, jotka erikoistuvat aasialaiseen ja afrikkalaiseen hiustyyppeihin. Saarekeyrittäjät nojautuvat vahvasti ympärillä olevaan yhteisöön, ja täten tarvitsevat toimitilat tämän yhteisön läheltä ja saavutettavista. Saareke- ja välikäsiyrittäjätermejä on myös kritisoitu muun muassa siitä, että ne jättävät monenlaisia yrittäjyyden tyyppisiä huomiotta (Basu, 2011; van Dongen, 2019). Esimerkiksi Lilius ja Hewidy (2019) jaottelevat etniset yrittäjät tavoitteiden mukaan kasvutoiveiden, statuksen rakentamisen ja vapauden etsimisen mukaan.

Uudessa ostoskeskuksessa on mitä luultavammin korkeampi vuokrataso kuin tämänhetkissä tiloissa (Harjunen & Mäenpää, 2015; Mäenpää, 2013, s. 203). Kiinteistön omistajat todennäköisesti haluavat korkeampaa vuokratuottoa kattaakseen rakennuskustannuksia ja uuden tilan arvo saatetaan myös kokea korkeampana. Tämä tarkoittaa sitä, että useilla pienyrittäjillä ei olisi varaa maksaa uutta vuokraa. Kaikki eivät välttämättä edes halua maksaa uusista tiloista. Täysin uusi ostoskeskus tarkoittaa täysin uutta asiakaskuntaa ja nykyisten asiakkaiden väistymistä, ja kuten todettu, tämä on erityisen vaarallista saarekeyrittäjille. Uudet tilat eivät siis välttämättä ole sopivia nykyisille yrittäjille. Tällä tavoin menetetään nykyiset paikan tekemisen saavutukset. Kontulan ideakilpailun arvostelupöytäkirjan mukaan Vaellus-ehdotuksen projektivaiheistus on silti suunniteltu erityisen hyvin päivittäistavarakauppoja lukuun ottamatta (Kontulan keskusta: Arkkitehtuurikutsukilpailu, 2020, s. 58, 60), mutta miten tämä toimii käytännössä?

Kontulassa on mahdollisuus myös maineen parannukselle tinkimättä vanhojen yrittäjien tarpeista. Kanadassa kiinalaistaustaisten liikkeiden valtaamat ostoskeskukset rakentavat isoja lisäsiipiä, koska ne ovat niin suosittuja (Zhuang & Chen, 2017). Esimerkiksi Zukin (2011, s. 164) kertoo Vermontista, jossa on saatu paikan brändistä taloudellista hyötyä. Näin ollen yrittäjät ovat myös sitoutuneita paikkaan. (Zukin, 2011, s. 164.) Tässä suhteessa Suomi on vielä jäljessä. Tällä hetkellä Kallio on keskellä vastaavaa murrosta. Toisaalta tämä voi johtaa nykyisten asukkaiden katoon ja ympäristön imagon kaupallistumiseen niin, että se syrjäyttää nykyisen kulttuurin. Vaarana on myös brändäytymisen kannalta heikoimmassa asemassa olevien yrittäjäryhmien unohtuminen ja kulttuurien vieläkin vahvempi jakautuminen (Schimz & Kitzmann, 2017, s. 8). Zhuangin (2013, s. 111) mukaan laajan etnisen vähittäiskaupan tapahtuessa vapailla markkinoilla markkinavoimien alaisuudessa nopeasti muuttuvat etniset markkinat voivat tuoda yhteisölle uusia ja odottamattomia haasteita kyllästyneinä markkinoina, naapuruston jännittyneisyytenä ja jopa alueen turmeltumisena. Tämä johtuu pääsääntöisesti siitä, että yhdellä alueella samoilla tuotteilla ja palveluilla on ylitarjontaa.

Ostoskeskuksen tarkkaan suunnitellusta päivityksestä olisi hyötyä myös yrittäjille. Paremmat kaupunkiympäristölliset yhteydet muihin Helsingin alueisiin miellyttävässä ja rauhallisemmassa tunnelmassa olisivat tärkeitä nykyisillekin yrittäjille, ja tämä saattaisi houkuttaa uutta asiakaskuntaa. Esimerkiksi verrattuna Helsingin Itäkeskuksessa sijaitsevaan Puotinharjun Puhokseen Kontulan ostoskeskus on rauhattomampi (Väliniemi-Laurson & Rönneberg, 2019), vaikka

kummastakin löytyy samoja piirteitä. Kontulassa on paljon potentiaalia sen hyvän metron varrella olevan sijainnin ja erilaisten ja erityyppisten palvelujen määrän takia.

3.2 Muutokset asiakkaille

Kontulan ostoskeskuksen asiakaskunta on yhtä monimuotoista kuin sen yrittäjätkin. Käyttäjistä voidaan työntekijöiden rinnalle muodostaa vielä ainakin kolme profiilia (Kaavio 3). Perinteisten asiakkaiden lisäksi näkyvimpiä ovat tiloissa aikaa viettävät päihteidenkäyttäjät. Jotkut myös käyttävät ostoskeskusta reittinä matkalla metrolle tai kotiin, tai mahdollisesti vapaa-ajan kävelyä varten. Alueen läpi kulkee Kontulan virallinen kävelyraitti, joka lisää läpikulkijoiden määrää.

Topofilialla tarkoitetaan kirjaimellisesti paikkarakkautta ja ihmisen tunteellista yhteyttä paikkaan (Tuan, 1990, s. 92–93). Kun paikan luonne muuttuu yrittäjien vaihtuessa, muuttuu myös asiakasdemografia. Kontulan keskustan ideakilpailun voittajan julkistamisen jälkeen mediassa oli esillä runsaasti mielipidekirjoituksia aiheesta. Tämä viittaa erityiseen paikasta välittämiseen.

Kontulan ostoskeskuksessa tapahtuu melko vähän viipymistä suhteessa moniin muihin julkisiin paikkoihin. Viipymisellä (”lingering”) tarkoitetaan työni kontekstissa pitkähkön ajan samassa paikassa pysymistä (Kotimaisten kielten keskus). Kontulassa asuu paljon, 22%, vanhuksia (Helsingin kaupunki & Tilastokeskus, 2019), jotka välillä viipyvät ostoskeskuksen aukioilla istumassa. Ostoskeskus ei ole vain ostospaikka, vaan se tarjoaa yhteisöllisiä tiloja ruokailuun, viihteeseen sekä henkilökohtaisiin että liiketoiminnallisiin ja yhteisöllisiin palveluihin. (Zhuang & Chen, 2017, s. 276)

Kontulan ostoskeskuksen arvo asukkaille näkyy muun muassa kolmansien paikkojen kautta. ”Third place” eli kolmas paikka on Odenburgin ja Brissettin (1982, s. 270) mukaan julkinen ympäristö, jota sen käyttäjät voivat hyödyntää vapaasti ja kuin omanaan. Kolmannet paikat ovat paikkoja, jonne ihmiset kerääntyvät työpaikkojensa ja kotiensa ulkopuolella erityisesti nauttiakseen toistensa seurasta ilman muita motiiveja (Oldenburg, & Brissett, 1982, s. 296). Kuten mainittu, Kontulan ostoskeskuksessa tapahtuu varsin vähän viipymistä julkisissa tiloissa, mutta sitä tapahtuu silti jonkin verran näissä kolmansissa paikoissa. Esimerkiksi partureissa voidaan viettää harvinaisen paljon aikaa. Hickmanin (2012, s. 222)

mukaan vähävaraisissa naapurustoissa on todennäköisemmin paljon käytettyjä kolmansia paikkoja kuin muualla, ja ne myös ovat asukkaiden elämässä suuremmassa roolissa. Tämä johtuu siitä, että näiden alueiden asukkailla on todennäköisemmin esimerkiksi vähemmän työympäristöjä ja ongelmia, joiden takia oman naapuruston ulkopuolella toimiminen voi olla vaikeaa (Hickman, 2012, s. 222). Kuten taulukosta 1 huomattiin, Mellunkylä ja siten Kontula kuuluvat juuri vastaavalle keskiarvoa suuremman työttömyyden alueelle.

Miten uudistukset vaikuttaisivat päihteidenkäyttäjien määrään Kontulan ostoskeskuksessa? On tärkeää muistaa, että päihteidenkäyttäjätkin ovat keskittyneet alueelle siitä syystä, etteivät he ole löytäneet muuta paikkaa. Näin ollen, jos heidät tilasuunnittelun keinoin ohjataan muualle siirtyvät he suurimmaksi muihin paikkoihin, ja tapahtuu eräänlaista ongelman siirtoa. Ei kuitenkaan ole varmaa, että muutkaan alueet olisivat valmistautuneet vastaanottamaan heitä. Tarvitaan kestävämpiä yhteiskunnallisia ratkaisuja, joissa keskitytään taustalla vaikuttaviin tekijöihin epämiellyttäviksi koettujen piirteiden siirtämisen sijaan. Harjusen ja Mäenpään (2015, s. 37) mukaan Myllypuron uudessa ostoskeskuksessa kävi jopa niin, että baarien puute koettiin vahvasti negatiivisena ominaisuutena, vaikka se oli saanut aikaan paljon hyviä ominaisuuksia. Myllypuron ostoskeskuksen päivityksen jälkeen myös häiriökäyttäytyminen siirtyi vain sadan metrin päähän itse ostoskeskuksesta, metroaseman ulkopuolelle (Väliniemi-Laurson & Rönning, 2019, s. 18).

Kontulan ostoskeskuksen ideakilpailu on suurimmaksi osaksi perusteluiltaan vain ennaltaehkäiseväksi koettua erilaisten asuntotyyppien sekoittamista. Kaupungistuminen luo kilpailua kuntien välille ja tämä kaupunkirakenteen uudistaminen houkuttelee rikkaampia asukkaita alueelle (Vaattovaara, Kortteinen & Schulman, 2011). Kunnilla on myös tapana suosia näitä uusia mahdollisia asukkaita vanhojen kustannuksella (Zukin, 2011). Nähdäänkö asuntotyyppien sekoittamisaloitteet Suomessa ainoastaan positiivisena kehityssuuntana?

Kaupunkia ja paikkoja muutettaessa nousee usein maailmanlaajuisesti esille, että yhteisöä on osallistettu varsin vähän tai vain pintapuolisesti (Zhuang, 2019, s. 534). Asukkaiden osallistaminen on myös Vaellus-ehdotuksessa nostettu tärkeäksi jatkosuunnittelun kannalta, mutta oikea osallistaminen lähtee jo aikaisemmasta vaiheesta. Jotta yhteisö saataisiin hyvin mukaan, täytyy viestinnän olla jatkuvaa ja kaupunkiympäristöstä täytyy kerätä palautetta, jota myös käsitellään. Palautteenkeräämiskanavien täytyy myös olla selkeitä ja helposti löydettävissä,

sillä muuten palautteen antaminen voidaan kokea liian monimutkaiseksi (Mäenpää, 2013, s. 199). Mäenpään (2013, s. 199) mukaan Kontulassa paikallisilla on vahva keskinäinen luottamus, joka on edesauttanut ongelmien ratkaisussa.

Palautteen antaminen ja sen antamisen mahdollisuudesta informoinnin pitää myös olla kielimuurista huolimatta helppoa. Kontulan ostoskeskuksen kohdalla palautetta kerättiin nettifoorumilla (Kontulan keskusta: Arkkitehtuurikutsukilpailu, 2020, s. 23). Onko tämä riittävä ja inklusiivinen lähestymistapa palautteen keräämiseen? Esimerkiksi suomen kieltä osaamattomalle palautteen kirjoittaminen suomenkieliselle nettifoorumille voi olla hankalaa, eikä ole varmaa löytäisivätkö kaikki kieltä puhumattomat edes sivustolle. Muutenkin foorumit keräävät vain yhden tyyppisen kaupunkiaktivistin mielipiteitä helpoiten. Onko vieraskielisiä ja ulkomaalaistaustaisia yrittäjiä kuultu aidosti ollenkaan, ja miksi vasta ideakilpailussa ulkopuolisten kautta haetaan sidosryhmien osallistamista (Kontulan keskusta: Ideakilpailu, 2020, s. 4)?

4 Ostoskeskuksen alueen muutoksen vaikutukset

Tämän luvun tarkoitus on vastata toiseen tutkimuskysymykseen: Miten Kontulan ostoskeskuksen alueen muutos vaikuttaa kaupunkikuvaan ja paikan tekemiseen? Ensimmäinen alaluku käsittelee vaikutuksia kaupunkikuvaan. Luvussa 2.2 määriteltiin kaupunkikuva havainnoitsijan kokemana kaupunkina. Toinen alaluku keskittyy paikan tekemiseen, eli siihen, miten paikan tunnelma on syntynyt Kontulan ostoskeskuksessa ja miten se saattaa kehittyä.

4.1 Vaikutukset kaupunkikuvaan

Kontulan ostoskeskus on rakentunut vuosien saatossa suurien ihmismassojen läpikulkupaikaksi. Ostoskeskuksesta on tehty kuusitoista vuotta sitten Sareston, Salmisen ja Vierron (2004) toimesta selvitys, jonka mukaan Kontulan ostoskeskuksen arkkitehtoniset, ympäristö- tai säilyneisyysarvot eivät ole merkittäviä, mutta sitä pidetään silti merkittävänä osana ympäristöään. (Saresto, Salminen & Vierto, 2004.) Laitisen (2012, s. 88) mukaan Kontulan ostoskeskus

luokitellaan myös menestyväksi ostoskeskukseksi. Ostoskeskus on muuttunut niin monesti vuosien varrella, että sen alkuperäistä rakennetta voi olla hankala erottaa. Arkkitehtuurin kerroksellisuutta voidaan toisaalta pitää myös arvona. Ostoskeskus on rakentunut käyttäjiensä näköiseksi vuosikymmenien varrella, eikä sen myöhemmin epäkäytännöllisiksi koettuja elementtejä ole tarvinnut säilyttää. Tämä käytännöllisyyden ja visuaalisen ilmeen yhdistelemisen tapa tulee olemaan tärkeä myös tulevaisuudessa, kun ostoskeskuksen käyttötarkoitusta täytyy muuttaa tai kehittää.

Vuoden 2013 Kontulan ostoskeskuksen asemakaavan muutoksen selostuksessa on mainittu, että ostoskeskuksen muutoksen lähtökohtana pidetään nykyisten rakennusten säilyttämistä. Samalla on mahdollistettu asuintalojen rakentaminen korotuksena ostoskeskuksen päälle. (Helsingin kaupunkisuunnittelun viraston asemakaavaosasto, 2013, s. 10.) Tässä vaiheessa ei ole kuitenkaan vielä mainittu purkamisen mahdollisuuksista. Kontulan keskustan ideakilpailun kilpailuohjelmassa (2020, s. 12) pidetään kuitenkin uudelleenrakentamista ja säilyttämistä tasavertaisina lähtökohtina, ja purkamista jopa epäsuorasti suositellaan. Kilpailuohjelma on siis tässä suhteessa jyrkässä ristiriidassa alkuperäisen asemakaavaselostuksen kanssa. Toisaalta vuoden 2013 asemakaavamuutoksen perusratkaisua pidettiin liian monimutkaisena ja vaativana ja uusi luonnos Kontulan täydennysrakentamisen periaatteista on valmistunut helmikuussa 2019 (Helsingin kaupunki, 2019, s. 21; Kontulan keskusta: Ideakilpailu, 2020, s. 14–15). Luonnoksessa painotetaan keskeisen sijainnin tehokasta rakentamista, mutta ei oteta kantaa ostoskeskuksen purkamiseen (Helsingin kaupunki, 2019, s. 21). Vaellus-ehdotuksen arvostelussa on ilmaistu suoraan, että kaiken purkaminen helpottaa toteuttamista, ja on siksi positiivista suunnitelman realistisuuden kannalta (Kontulan keskusta: Arkkitehtuurikutsukilpailu, 2020, s. 60).

Arkkitehtitoimisto Opus tunnistaa Kontulan ostoskeskuksen kaupunkikuvallisiksi arvoiksi muun muassa selkeän muotokielen ja inhimillisen mittakaavan. Uusissa rakennuksissa otetaan vaikutteita 1950- ja 1960-lukujen arkkitehtuurista. Toimiston tavoitteena on säilyttää ostoskeskuksen tunnistettavia elementtejä, joiksi määritellään yhtenäinen 1–2 kerroksinen liike- ja toimitilakokonaisuus sekä aukiot. Kummatkin kuitenkin suunnitellaan uudelleenrakennettaviksi, sillä myös pienimpiä aukioita suurennetaan. (Arkkitehtitoimisto Opus Oy ym., 2020, s. 2–3.) Aukioiden suurentamista perustellaan kasvavan käyttäjäkunnan tarpeilla (Arkkitehtitoimisto Opus Oy ym., 2020, s. 2–) ja arvostelupöytäkirjassa jopa ehdotetaan suurempaa tapahtumiin sopivaa aukiota Keskusaukion paikalle

(Kontulan keskusta: Arkkitehtuurikutsukilpailu, 2020, s. 55–56, 58). Nykyisten Lasten ja Kontula-aukioiden suurentuessa tämä saattaisi aukioiden hierarkian kannalta olla hyvä ratkaisu, mutta turvallisuuden näkökulmasta nykyisistä aukioista juuri sulkeutunein Lasten aukio on käyttäjien erityisessä suosiossa. Rishbeth (2013, s. 128–130) kertoo, että tärkeintä turvallisessa ympäristössä on useat reitit pois ja näköyhteydet näihin reitteihin. Tässä suhteessa Vaellus on onnistunut, sillä näköyhteyksiin ja poistumisreitteihin viitataan useasti (Arkkitehtitoimisto Opus Oy ym., 2020). Aukioiden turvallisuuserot voivat tietysti liittyä myös muihin epäonnistuneisiin tai onnistuneisiin suunnittelun yksityiskohtiin kuin niiden kokoon, kuten metroaseman sisäänkäyntien läheisyyteen.

Myös korjausrakentaminen on mahdollisuus Kontulan ostoskeskuksen alueella. Assefan ja Amblerin (2017, s. 147, 152) mukaan rakennuksen elinkaaren pidentäminen saattaa esimerkiksi säästää materiaaleissa, rakennukseen käytettävän ja sidotun kokonaisenergian tarpeessa ja kuljetukseen liittyvissä vaikutuksissa. Rakenteiden uudelleenkäytön arvioidaan myös vähentävän rakennusjätteen siirtämisen tarvetta, joka puolestaan vähentää työmaan korjaus- ja siivoustarvetta ennen uuden rakentamista. Tämä muun muassa voi lyhentää rakennusprojektin kestoa. Myös rakennusvaiheita voi olla helpompi rytmittää, jos osaa rakennuksen normaalitoiminnoista voidaan pitää auki. Tämä vähentää lisäksi vaikutuksia yhteisöön ja rakennuksen käyttäjiin. (Assefa & Ambler, 2017, s. 147, 152.) Esimerkiksi Kontulan keskustan ideakilpailun ehdotuksessa Pioneria käsitellään ostoskeskuksen rakennuksia kulttuurihistoriallisesti arvokkaina, ja ne peruskorjataan ja tekniikka ajanmukaistetaan. Pioneria ottaa uuden rakentamisessa lähtökohdaksi kerroksellisuuden vahvistamisen, ja vanhan 1960- ja 1980-luvun rakentamisen rinnalle tuodaan modernia kaupunkiympäristöä. (Aarti Ollila Ristola Arkkitehdit Oy, ym., 2020, s. 2.) Tämä eroaa Vaellus-ehdotuksesta, sillä uutta rakentamista ei muotoilla vanhan paikalle vanhan tyylin mukaan, vaan uusi muodostaa oman kerroksensa ja säilyttää myös vanhat kerrokset.

Kontulan ostoskeskus vaatii ehdottomasti kaupunkikuvallista kehittämistä. Kontulan keskustan ideakilpailu on kuitenkin nimensä mukaisesti vain ideakilpailu, ja kuten arvostelupöytäkirjassa mainitaan, sen tuloksia ei pidä tulkita sellaisenaan pysyvinä tai päätettyinä (Kontulan keskusta: Arkkitehtuurikutsukilpailu, 2020, s. 63). Vielä ei ole varmaa, miten kaupunkikuva tulee Kontulassa kehittymään. Parhaimmassa tapauksessa onnistutaan yhdistämään kilpailutöiden eri puolia käyttäjät aidosti huomioon ottaen. Zhuangin (2019, s. 524) mukaan lähiöt ovat muuttumassa kaupunkimaisemmiksi, ja tämä on näkyvissä myös Kontulassa ja

sen uudistusehdotuksissa, jotka sisältävät paljon korkeaa täydennysrakentamista. Kuitenkin kuten Zhuang ja Chen (2017, s. 293) muistuttavat, fyysinen korjaus on vain yksi osa korjausrakentamista ja päivittämistä ("retrofitting"), sillä avain kestävään ympäristöön löytyy siitä, että kaikki tuntevat olonsa tervetulleeksi.

4.2 Vaikutukset paikan tekemiseen

Koska paikalla ja sen käyttäjillä on erittäin vahva suhde, kaupunkia ei voida tarkastella vain suunnitelman ja rakennuskannan näkökulmasta. Fyysisillä rakennuksilla ja paikan tekemisellä on kuitenkin kiistämätön yhteys. Jaffen ja De Koningin (2016, s. 25) mukaan "visual marking" tarkoittaa visuaalisia merkkejä, joita löytyy paikasta ja jotka viittaavat ihmisen tai ryhmän läsnäoloon eräänlaisena identiteetin julistuksena. Ne voivat myös auttaa paikassa sopivan käyttäytymisen arvioinnissa. Esimerkiksi paikan tunne muuttuu riippuen siitä, onko seinällä kristillinen vai juutalainen juliste. (Jaffe & De Koning, 2016, s. 25.) Tätä periaatetta voidaan soveltaa myös kokonaisiin rakennuksiin. Esimerkiksi kristillinen kirkko, moskeija ja synagoga ohjaavat erilaiseen toimintaan ja käytökseen, ja viittaavat erilaisten ryhmien presenssiin.

Tunnelmalla on suuri merkitys paikan tekemisessä. Hajujen ja äänien avulla läpikulkijoista muodostuu uusi ryhmä asiakkaita, kun läheisen kahvilan tuoksu vetää luokseen. Tutut kasvot väkijoukossa lisäävät turvallisuuden sekä kotoisuuden tunnetta, äänimaailma luo tunnelman jo kaukaa. Yhtä lailla oman äidinkielen kuuleminen ympäristössä ja tutut tuoksut vetävät luokseen, kuin riidan äänet ja epämiellyttävät hajut ovat luotaantyöntäviä. Ihmisen sanotaan luovan muistoja näköaistin lisäksi eniten hajujen ja tuoksujen avulla (Hoover, 2009, s. 238), joten pienetkin muutokset hajumaailmassa saattavat muuttaa paikan luonteen aivan erilaiseksi. Vanhan hajumaailman poistuessa poistuu myös suuri osa paikan tuttuudesta. Nämä kaikki muutokset ovat ajankohtaisia Kontulassa, jos ostoskeskusta päivitetään ajattelemattomasti.

Arkkitehtitoimisto Opuksen (2020, s. 1, 7) kilpailuehdotuksessa Vaellus on tunnistettu kokonaisuuden arvo alueen kulttuurin ja yhteisöllisyyden toteutumisessa, mutta nämä arvot on päätetty siirtää osaksi uutta kokonaisuutta. Ehdotuksessa kerrotaan, että "on pyritty tunnistamaan ja mahdollistamaan erilaisia tapoja ja tarpeita siten, että alueen monikulttuurinen luonne voidaan säilyttää ja tuoda entistä paremmin näkyväksi kaupunkitilassa". Paikan henkeä

on suunnitelman mukaan vaalittu katutasoa säilyttämällä, pientä ja keskisuurta yrittäjyyttä tukemalla sekä julkisilla ulkotiloilla. Yrittäjyyden tukemisella tarkoitetaan muuntojoustavia liiketiloja ja elämyksellisiä kauppakatuja. (Arkkitehtitoimisto Opus, ym., 2020, s. 1, 7.) Kontulan keskustan ideakilpailun kilpailuohjelmassa (2020, s. 12) purkamista suositellaan varsinkin englanninkielisessä käännöksessä, eikä sen uskota vaikuttavan paikan tunteeseen. Paikkaa ja sen henkeä ei voi kuitenkaan sellaisenaan siirtää muualle tai edes muuhun kontekstiin. Suomessa on monesti totuttu siihen, että kaupunki on ikään kuin valmis rakentamisen loppuessa. Suunnitelma ei myöskään voi toteutua täysin sellaisenaan ihmisen vaikutuksen myötä, ja näin ollen kaupungin rakentaminen jatkuu vielä pitkään työmaa-aitojen katoamisen jälkeenkin luultavasti täysin toisenlaisena, kuin se on paperille arvioitu. Samasta syystä paikka muodostuu aina erilaiseksi olosuhteiden pienimmästäkin muutoksesta.

5 Johtopäätökset

Tutkielman tarkoitus oli selkeyttää erityisesti Kontulan keskusta -hankkeen vaikutuksia Kontulan ostoskeskuksen tulevaisuuteen. Tutkimuksen mukaan käyttäjäkunta tulee todennäköisesti muuttumaan paljon, jos ideakilpailun ajatuksia toteutetaan ilman kritiikkiä sekä nykyisillä tavoitteilla. Korkeat vuokrat ovat suuri syy tyytymättömyydelle ostoskeskuksissa ja ne myös ajavat yrittäjiä uusiin tiloihin (Mäenpää, 2013). Esimerkiksi Lilius ja Hewidy (2019) huomioivat saarekeyrittäjien tarpeen yhteisölle, ja nämä yrittäjät ovatkin erityisessä vaarassa ostoskeskuksen käyttäjädemografian mahdollisessa radikaalissa muutoksessa.

Zukin (2011) kiinnittää huomiota kaupunkien tapaan suosia uusia mahdollisesti varakkaampia ulkomaalaistaustaisia nykyisen asukaskannan sijaan, ja myös tämä saattaa osaltaan aiheuttaa asiakkaisiin sekä asukkaisiin suuria muutoksia. Yksi mahdollinen tulevaisuus Kontulan ostoskeskukselle voi löytyä brändäyksen kautta. Tällä vaihtoehdolla on sekä negatiivisia, että positiivisia tulevaisuudennäkymiä (Schimz & Kitzmann, 2017; Zukin, 2011). Käytännön vaikutukset esimerkiksi kävelyreittien kannalta eivät todennäköisesti ostoskeskuksen sisällä tule olemaan erityisen negatiivisia.

Vaikka kaupunkikuva ja paikka eivät koskaan pysy staattisina, niillä on silti arvonsa sellaisenaan. Suuri kysymys Kontulan ostoskeskuksen kannalta juuri nyt on se, että puretaanko ostoskeskus vai ei. Purkamisella olisi merkittävä vaikutus

kaupunkikuvaan. Toisaalta itse rakennus on jo muuttunut useissa vaiheissa historiaansa niin paljon, että purkaminen ei välttämättä olisi suuri menetys pelkästään kaupunkikuvallisista lähtökohdista katsottuna.

Tutkimukseni on ristiriidassa monien Kontulan ideakilpailun kilpailuohjelman ja arvostelupöytäkirjan esittämien väitteiden kanssa. Jos ostoskeskus päätetään purkaa, on sillä suurimmat vaikutukset paikan henkeen ja ostoskeskuksessa työskenteleville pienyrittäjille, mutta myös kolmansista paikoista riippuville asiakkaille. Paikan tekeminen täytyy aloittaa lähes täysin alusta, jos purkamiseen päädytään, ja samalla menetettäisiin kaupunkilaisille erityisen tärkeitä kolmansia paikkoja. Toisaalta myös korjausrakentaminen luo uutta paikan tunnetta, mutta tämä voidaan nähdä helpommin jatkumona vanhan ostoskeskuksen paikan tekemiselle.

Kontulan ostoskeskuksessa tarvitaan kehittäviä parannuskeinoja, ei ongelmien peittelyä. Vastaavissa tilanteissa tulevaisuudessa on tärkeää ottaa yhteisö mukaan jo muutoksien syitä mietittäessä. Ei riitä, että osallistaminen on vain välttämätön osa toimintaohjetta. Osallistaminen on suuri voimavara, jonka avulla on tarkoitus luoda mahdollisimman monelle yhteisön jäsenelle parempaa ympäristöä. Erityisesti Zhuang (2019, s. 534) painottaa osallistamisen tärkeyttä kaupunkiympäristöä kehitettäessä.

Tutkielmaan olisi voinut laajentaa muun muassa tutkimusmetodeja lisäämällä. Tutkimus oli yhdistelmä kirjallisuustutkimusta, arkkitehtuurikilpailun analysointia ja kenttähavaintoja, mutta esimerkiksi haastatteluja ja tietoa paikallisilta ei kerätty. Kandidaatintyö on myös varsin rajattu tutkimus, eikä kaikkeen ole pystytty paneutumaan yksityiskohtaisesti. Esimerkiksi etniseen yrittäjyyteen olisi voinut syventyä tarkemminkin. Suomessa on muutenkin tehty vain vähän akateemista tutkimusta etnisestä yrittäjyydestä, ja tätä voisikin ilmiönä tutkia lisää. Suomeksi ei toistaiseksi löydy esimerkiksi vakiintuneita käännöksiä termeille "placemaking" ja "ethnic entrepreneurship". Yleisestikin ottaen tutkimusta Suomen ostoskeskusten päivittämisen seurauksista ei ole tehty paljoakaan. Myös suomalaisia arkkitehtuurikilpailuja ja kaupunkien kaavoitukseen ja rakennushankkeisiin liittyvää politiikkaa pitäisi tutkia tarkemmin.

Vahvalla paikan tekemisellä ja etnisellä yrittäjyydellä ja erilaisilla kulttuureilla on selkeä korrelaatio. Zhuang (2013, s. 111) tuo esille kaupungin johdon merkityksen ja vastuun kokonaiskuvan luonnissa. Kestävä etninen yrittäjyys vaatii

laitosten välistä kommunikaatiota. Suunnittelijat eivät voi olla yksin vastuussa monikulttuurisen kaupungin luomisessa. (Zhuang, 2013, s. 111.) Olemassa oleva yhteisö tarvitsee Kontulassa oman paikkansa, ja se on heille myös annettava. Kun sopivaa tilaa ei löydy, aiheutetaan uusia ongelmia ja sivuutetaan ihmisen arvot ja tarpeet asukkaana ja tilan käyttäjänä. Zhuang (2013, s. 111) toteaa myös, että pelkät kiillotuskampanjat eivät riitä kestävään pitkäaikaiseen etnisen yrittäjyyden kehittämiseen. Tämä on vaarana myös Kontulassa, jos yhteisöä ei oteta huomioon aidosti ja inklusiivisesti ja ideakilpailun ehdotuksia ei tarkastella paremmin vaikutusten näkökulmasta myös lopullisen suunnittelun edetessä. Juuri nyt Kontulan ostoskeskuksen tulevaisuus on vielä tuntematon.

Lähteet

Painetut lähteet

- Agnew, J. A. (2002). Introduction. Teoksessa J. A. Agnew & J. M. Smith (toim.), *American Space/American Place* (s. 1–18). New York: Routledge.
- Assefa, G. & Ambler, C. (2017). To demolish or not to demolish: Life cycle consideration of repurposing buildings. *Sustainable Cities and Society*, 28, 146–153. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2016.09.011>
- Basu, A. (2011). From 'break out' to 'breakthrough': successful market strategies of immigrant entrepreneurs in the UK. *International Journal of Entrepreneurship*, 15, 1–23.
- Cilliers, E. J., Timmermans, W., Van den Goorbergh, F. & Slijkhuis, J. (2015). Green Place-making in Practice: From Temporary Spaces to Permanent Places. *Journal of Urban Design*, 20(3), 349–366. <https://doi.org/10.1080/13574809.2015.1031213>
- van Dongen, E. (2019). Localizing ethnic entrepreneurship: "Chinese" chip shops in Belgium, "traditional" food culture, and transnational migration in Europe. *Ethnic and Racial Studies*, 42(15), 2566–2584. <https://doi.org/10.1080/01419870.2018.1540788>
- Helin, P., Turtiainen, J. & Vesikansa, M. (1983). *Kaupunkikuva ja rakentaminen*. Kaupunkimaisten yhdyskuntien kehittämiskampanja. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Hickman, P. (2012). Third places" and social interaction in deprived neighbourhoods in Great Britain. *Journal of Housing and the Built Environment*, 28(2), 1–16. <https://doi.org/10.1007/s10901-012-9306-5>
- Hoover, K.C. (2009). The Geography of Smell. *Cartographica: The International Journal of Geographic Information and Geovisualization*, 44(4), 237–239. <https://doi.org/10.3138/carto.44.4.237>

- Jaffe, R. & De Koning, A. (2016). *Introducing Urban Anthropology*. New York: Routledge.
- Karhu, M. (2019). Utopia, utopismi ja paikan tutkimus. *Alue ja ympäristö*, 48(1), 117–123. <https://doi.org/10.30663/ay.75179>
- Kokkonen, J. (toim.). (2002). *Kontula: elämää lähiössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laitinen, K. (2012). *Helsingin ostoskeskukset: Uutta, modernia ja kadonnutta*. Aalto-yliopiston julkaisusarja TIEDE + TEKNOLOGIA. Espoo: Aalto-yliopisto.
- Light, I. & Gold, S. J. (2000). *Ethnic Economies*. Cambridge: Academic Press.
- Lilius, J. & Hewidy, H. (2019). Serving whom? Immigrant entrepreneurs in a new local context. *Fennia*, 197(2), 215–231. <https://doi.org/10.11143/fennia.82821>
- Merikoski, T. (2020). Reading the Image - Endorsing Co-Creation in Planning Competitions? *Nordic Journal of Architectural Research*, 32(1), 127–145.
- Mäenpää, P. (2013). Ostarit uusiksi kumppanuustoiminnalla. Teoksessa M Ilmonen (toim.), *Hyvät kaupungit: Kivijalka ja Ostari rakennemuutoksessa* (s. 191–213). Aalto-yliopiston julkaisusarja TIEDE + TEKNOLOGIA. Espoo: Aalto-yliopisto.
- Oldenburg, R., & Brissett, D. (1982). The third place. *Qualitative Sociology*, 5(4), 265–284.
- Rishbeth, C. (2013). Everyday Places that Connect Disparate Homelands Remembering through the City. Teoksessa J. Hou (toim.), *Transcultural cities: Border crossing and placemaking*. (s. 118–132). New York: Routledge.
- Saresto, S., Salminen, A. & Vierto, M. (2004). *Ostari: lähiön sydän*. Helsingin kaupunginmuseon tutkimuksia ja raportteja. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Schmiz, A. & Kitzmann, R. (2017). Negotiating an Asiatown in Berlin: Ethnic diversity in urban planning. *Cities*, 70, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.06.001>

Stender, M. (2015). The Overdesigned and the Undesigned – Placemaking in New Residential Complexes. *Artifact*, 3(4), 7.1–7.8. <https://doi.org/10.14434/artifact.v3i4.5124>

Sädevirta, S. (1994). *Kontulan historiasta ja rakentamisesta*. Helsingin kaupunkisuunnittelun viraston julkaisuja. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Sädevirta, S. (1996). *Kontula, lähiö Itä-Helsingissä: toimintojen ja liikenteen selvitys*. Helsingin kaupunkisuunnittelun viraston julkaisuja. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Sädevirta, S. & Salastie, R. (1996). *Kontulan perusparannus: perusselvitysten yhteenveto*. Helsingin kaupunkisuunnittelun viraston julkaisuja. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Tuan, Y. F. (1990). *Topophilia: A study of environmental perceptions, attitudes and values*. New York: Columbia University Press.

Tuan, Y. F. (2001). *Space and place: the perspective of experience* (8. painos). Minneapolis: The University of Minnesota.

Vaattovaara, M., Kortteinen, M. & Schulman, H. (2011). A Nordic welfare model at a turning point? Social housing and segregation in Finland. Teoksessa N. Houard (toim)., *Social housing across Europe*. 363 sivua. Pariisi.

Väliniemi-Laurson, J. & Rönnerberg, O. (2019). *Koettu turvallisuus helsinkiläisillä asuinalueilla: karttakyselyt kaupunki uudistuksen lähtökohtina*. Työpapereita. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot.

Zhuang, Z. C. (2013). Rethinking multicultural planning: An empirical study of ethnic retailing. *Canadian Journal of Urban Research*, 22(2), 90–116.

Zhuang, Z. C. (2019). Ethnic entrepreneurship and placemaking in Toronto's ethnic retail neighbourhoods. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 110(5), 520–537. <https://doi.org/10.1111/tesg.12383>

Zhuang, Z. C., & Chen, A. X. (2017). The role of ethnic retailing in retrofitting suburbia: Case studies from Toronto, Canada. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 10(3), 275–295. <https://doi.org/10.1080/17549175.2016.1254671>

Zukin, S. (2011). Reconstructing the authenticity of place. *Theory and Society*, 40(2), 161–165. <https://doi.org/10.1007/s11186-010-9133-1>

Painamattomat lähteet

Aarti Ollila Ristola Arkkitehdit Oy, Urban practice & Sitowise. (2020). *Pioneria* [Kontulan keskustan kilpailuehdotus]. Lainattu: 1.11.2020, saatavilla: <https://www.hel.fi/static/liitteet/kaupunkiymparisto/kerrokantasi/kontulan-ostari/kontulan-ostari-kilpailutyo-Pioneria.pdf>

Arkkitehtitoimisto Opus Oy, Nomaji Oy, Ramboll Finland Oy & Play-Time Ltd. (2020). *Vaellus* [Kontulan keskustan kilpailuehdotus]. Lainattu: 1.11.2020, saatavilla: <https://www.hel.fi/static/liitteet/kaupunkiymparisto/kerrokantasi/kontulan-ostari/kontulan-ostari-kilpailutyo-VAELLUS.pdf>

Bäckgren, N. (29.9.2020). Helsinki suunnittelee Kontulaan niin isoa muutosta, ettei aluetta enää tuntisi entiseksi. *Helsingin Sanomat*. Lainattu 9.11.2020, saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006651521.html>

Harjunen, J. & Mäenpää, P. (2015). *Hyvä muttei oma – tutkimus Myllypuron uudesta ostarista*. Lainattu 20.9.2020, saatavilla: <https://blogs.helsinki.fi/lahioostarit/files/2015/05/Hyvamutteioma2.pdf>

Helsingin kaupunki. Helsingin internet-paikkatietopalvelu. Lainattu 5.12.2020, saatavilla: <https://kartta.hel.fi/link/9j4AAS>

Helsingin kaupunki. (2019). *Kontulan kerrostaloalueen suunnitteluperiaatteiden lähtökohtia, luonnos 18.02.2019*. Lainattu 5.12.2020, saatavilla: https://www.hel.fi/hel2/ksv/liitteet/2019_kaava/1501_12_suunnitteluperiaatteet_lahtokohtia_luonnos.pdf

Helsingin kaupunkisuunnittelun viraston asemakaavaosasto. (2013). *Kontulan ostoskeskus: Asemakaavan muutoksen selostus*. Lainattu 5.12.2020, saatavilla: https://www.hel.fi/static/public/hela/Kaupunkisuunnittelulautakunta/Suomi/Esitys/2013/Ksv_2013-12-10_Kslk_34_EI/53CF4737-3720-4486-8183-8B6A774590C7/Liite.pdf

Helsingin kaupunki & Tilastokeskus. (2019). *Helsingin väestö vuodenvaihteessa 2018/2019 ja väestömuutokset vuonna 2018*. Lainattu 9.12.2020, saatavilla: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_09_23_Tilastoja_9_Maki_Vuori.pdf

Helsingin kaupunki & Tilastokeskus. (a). *Helsingin ulkomaalaistaustaisten työttömyysasteet suur- ja peruspiireittäin 2009–2018*. Lainattu 5.12.2020, saatavilla: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/content/ulkomaalaistaustaisten-ty%C3%B6tt%C3%B6myysasteet-vaihtelevat-alueittain>

Helsingin kaupunki & Tilastokeskus. (b). *Helsingin koko väestön työttömyysasteet taustamaan mukaan suur- ja peruspiireittäin 2013–2018*. Lainattu 5.12.2020, saatavilla: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/content/ulkomaalaistaustaisten-ty%C3%B6tt%C3%B6myysasteet-vaihtelevat-alueittain>

Helsingin kaupunki & Tilastokeskus. (c). *1.1.2019 Helsingin koko väestö ja ulkomaalaistaustaiset taustamaanosan mukaan osa-alueittain*. Lainattu 5.12.2020, saatavilla: <https://ulkomaalaistaustaisethelsingissa.fi/fi/alueellinensijoittuminen>

Kotimaisten kielten keskus. Paikka. *Kielitoimiston sanakirja*. Lainattu 18.11.2020, saatavilla: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/paikka>

Kotimaisten kielten keskus. Viipyä. *Kielitoimiston sanakirja*. Lainattu 9.12.2020, saatavilla: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/viipyä>

Kontulan keskusta: Arkkitehtuurikutsukilpailu [Palkintolautakunnan arvostelupöytäkirja]. (2020). Lainattu 1.11.2020, saatavilla: <https://www.safa.fi/wp-content/uploads/2020/03/Kontulan-keskusta-Arvostelup%C3%B6yt%C3%A4kirja.pdf>

Kontulan keskusta: Ideakilpailu 24.2.-22.5.2020 [Kilpailuohjelma]. (2020). Lainattu 1.11.2020, saatavilla: https://www.safa.fi/wp-content/uploads/2020/03/kontulan_kestusta_-_ideakilpailu_-_kilpailuohjelma.pdf

Suomen Arkkitehtiliitto - Finlands Arkitektförbund ry. SAFA. (2008). *Kilpailusäännöt*. Lainattu 9.11.2020, saatavilla: https://www.safa.fi/wp-content/uploads/2019/04/SAFA_kilpailusaannot_2008.pdf